

La Fundació Catalana per a la Recerca (FCR) publica una sèrie de biografies d'investigadors catalans de ciències i humanitats. Aquestes biografies són fruit directe dels premis que la mateixa fundació atorga a investigadors de gran rellevància relacionats amb Catalunya. En la llista dels primers homes de ciències biografiats —i per tant, també premiats— no podia manca-hi una de les ments humanístiques catalanes més reconegudes arreu del món: Miquel Batllori, que rebé el premi l'any 1998, juntament amb Francesc Serra i Mestres. El jesuïta —el primer científic investit doctor *honoris causa* per totes les universitats de la Xarxa Institut Joan Lluís Vives— té tots els mèrits perquè la seva biografia acadèmica figuri en aquesta col·lecció de la FCR, tot i que ha estat un home explicat a bastament des del punt de vista vital: s'han apropat a la seva figura, amb intencions més o menys biogràfiques: J. M. Benítez, Josep Massot i Muntaner, Joaquim Molas, Baltasar Porcel, Marc-Aureli Vila... a més de nombrosos entrevistadors.¹

El mateix any que la biografia sobre Batllori que ara ressenyam, Cristina Gatell i Glòria Soler en publicaven una altra: *Records de quasi un segle*.² Encara que no pertoca ara de comentar el llibre de Gatell i Soler, les comparacions són ineludibles. En primer lloc, hi ha una diferència d'objectius: els *Records* representen una aproximació humana i personal a l'home, fruit de converses sovintejades i espaiades, enregistrades magnetofònicament, en força passatges transcrits i, després, revisades pel pare Batllori; l'assaig biogràfic d'Alcoberro és, en canvi, un apropament a l'erudit, creat a partir de dades diverses, sobretot escrites. Cal tenir en compte que el dibuix del pare Batllori que ha traçat Alcoberro és —com pertoca a la col·lecció en què s'inclou— una biografia acadèmica i investigadora, i s'hi segueixen les passes del jesuïta en tant que home de ciències, amb la voluntat d'«aportar algunes dades que facilitin el coneixement i la lectura de la seva obra entre un públic ampli» (pròleg, p. 14).

1. Caldria destacar que Ramon Barnils, Quim Monzó i Jordi Vendrell feren una entrevista a Miquel Batllori (emesa a Catalunya Ràdio i editada després) molt interessant per la desimboltura i la ironia que els entrevistadors aconseguiren robar a l'entrevistat.

2. BATLLORI, Miquel. *Records de quasi un segle*. Barcelona: Quaderns Crema, 2000. Agustí Alcoberro va poder llegir el mecanoscrit dels *Records*, tal com fa constar en el pròleg i en nota al peu.

En segon lloc, és interessant de notar que els *Records* van signats pel pare Batllori (encara que curats per les dues redactores que hem esmentat) i que, per tant, podríem atorgar-los el valor autobiogràfic —que no memorialístic— que Batllori es resisteix a donar a cap text que sorgeixi directament de la seva ploma; el *Miquel Batllori* que analitzam, en canvi, és un llibre d'Alcoberro, en què Batllori ha participat molt activament —revisant el manuscrit, tal com consta en el pròleg— però no li devem l'autoria última del que s'hi diu.

El llibre s'obre amb un bon pròleg. Les «Set notes per a un retrat» donen una idea molt aproximada de Miquel Batllori, com les pinzellades d'un esbós que acabarà conformant el «retrat» complet del personatge. Aquests traços, cares d'un mateix prisma, que defineixen la complexa personalitat batlloriana són: contacte amb la guerra, però sobretot els exilis forçats de la pre i la postguerra; catolicisme, liberalisme i catalanisme; universalitat de l'home de lletres, tant geogràficament com lingüística; vastitud de camps d'estudi (de l'edat mitjana als nostres dies); elegància, personal i estilística; privacitat i confidencialitat en el tracte. La setena «nota» no és pròpiament una característica del personatge, sinó un apunt per deixar constància de la relació biògraf-biografiat, abans, durant i després de la redacció de *Miquel Batllori*.

Després del pròleg, Alcoberro ha concebut el llibre en cinc parts. Les quatre primeres estan destinades a explicar la trajectòria vital de Batllori, que de vegades sembla tan indestriable de l'acadèmica i investigadora que aquesta anul·la o neutralitza aquella altra —idea que cal matisar per força quan trobam el pare Batllori en fotografies tan entranyables com les que figuren en la part central del volum. I ha assajat una proposta de cronologia biogràfica per etapes: els anys de formació; els anys d'exilis (entre els quals inclou, simptomàticament, l'estada a Mallorca de començament dels anys quaranta); l'època romana, de màxima plenitud creadora; i el temps de maduresa que Alcoberro ha titulat, amb força encert retòric, de «recopilació i homenatges».

Quant al primer dels capítols, dedicat a l'etapa de formació, hom es troba un Batllori fill d'una acomodada família barcelonina, que ben aviat demostra aptituds per a l'estudi. Coneixent d'on ve un home sovint és fàcil explicar com és; així, atesos els orígens burgesos i profundament catòlics de la família Batllori-Munné, no és difícil comprendre el liberalisme filosòfic i la religiositat de Batllori. Però l'entorn d'un home no és només la família: per matisar i aprofundir la religiositat batlloriana cal tenir en compte les seves visites freqüents a la Biblioteca Balmes i la relació amb el pare Ignasi Casanovas, que en fou director; i per entendre el catalanisme del personatge, brandat fins i tot en moments difícils, cal situar-lo en l'entorn de la Universitat de Barcelona en el segon lustre dels anys 20 del segle passat, on Batllori va rebre el mestratge d'Antoni Rubió i Lluch, i d'Antonio de La Torre. L'etapa de formació es tanca amb l'ingrés a la Companyia de Jesús. El biògraf destaca l'ambient poc propici al desenvolupament de la cultura que es respirava en els ordes religiosos durant aquells anys, i segurament és cert que la influència d'aquells estudis (a Gandia i a Veruela) fou més negativa que positiva. L'adveniment de la República i l'expulsió dels jesuïtes de 1932 marca el final del període de formació i l'inici d'una segona etapa.

L'època de la vida de Batllori que Alcoberro ha titulat «Els exilis» és un període convuls de la història, marcat per la II República, la Guerra Civil espanyola i la II Guerra Mundial. Batllori viu de prop tots aquests esdeveniments. Amb l'exili forçat marxa a Itàlia, on iniciarà estudis de teologia i filosofia, però sobretot començarà un periple frenètic per diverses ciutats italianes, molt fèrtil des del punt de vista de la recerca. És a Itàlia on pren contacte amb infinitud de textos catalans medievals i moderns, i on segueix les petjades abundoses dels jesuïtes, expulsats com ell, del segle XVIII. Batllori viu el conflicte bèl·lic espanyol des de la península italiana, des d'on veu, amb pessimisme i amb la preocupació de la distància, l'error que representa. És curiós —i gens gratuït— que Alcoberro inclogui dins d'un apartat d'«exilis» els estudis de teologia que el pare Batllori va fer a Oña (Burgos) en l'ambient enrarit i terriblement reaccionari de la immediata postguerra, i el destí a Mallorca, on els superiors l'enviaren fins al 1947 a causa d'un pensament massa crític: el liberalisme i el catalanisme de Batllori resultaven incòmodes i perillous dins l'Espanya franquista. Dins d'aquesta etapa Batllori llegeix la tesi doctoral sobre Francesc Gustà, edita i tradueix obres del pare

Casanovas i d'Arteaga i, en el contacte amb la terra mallorquina que l'acull, s'interessa per la literatura balear, especialment per Miquel Costa i Llobera.

Els anys més fecunds foren amb tota seguretat els que el jesuïta passà a la ciutat pontifical. Alcoberro ha fet arribar aquesta etapa fins al 1980, però, de fet, Roma continua essent la residència habitual de Batllori fins al 1997, encara que les seves estades catalanes havien esdevingut cada cop més sovintejades des dels anys setanta. Aquesta etapa, la més llarga, és la del reconeixement com a investigador. Una confessada proximitat física amb els inigualables arxiu i biblioteca vaticans, i una feina que a l'inici no era gens absorbent li permeteren convertir-se en visitant assidu de les dues institucions. No abandonà mai la feina en aquells riquíssims fons documentals, i fins i tot quan el 1952 començà a fer de professor a la Universitat Gregoriana, maldà de no abandonar unes hores diàries de recerca arxivística. Sobre això cal dir que Alcoberro insinua, basant-se en declaracions del mateix Batllori, que, encara que el jesuïta fou un mestre respectat, la seva veritable prioritat fou sempre la investigació més que no pas la docència. En aquesta etapa romana, una de les feines més remarcables de Batllori fou la direcció de l'*Archivum Historicum Societatis Iesu* (1951-1969 i 1974-1981), la revista de la Companyia de Jesús, que ha estat plataforma constant de les seves investigacions i recensions. És en aquests anys que el personatge freqüenta també el continent americà, especialment l'Amèrica hispana, fet que contribueix a obrir una línia de recerca hispanoamericana. Els temes que tracta en els treballs d'aquests més de trenta anys són variadíssims i conformen un gruix tan vertiginós com el que ara pot llegir-se en gran part de la seva *Obra Completa*: continuen els escrits sobre els jesuïtes del xviii, sobre autors catalans medievals, sobre els Borja, s'inicien les recerques sobre Baltasar Gracián... La propagació de tot aquest saber recollit per l'historiador té una fita importantíssima, com a mínim a casa nostra, en la publicació del recull *Vuit segles de cultura catalana a Europa* (1958), el títol del qual és una autèntica declaració de principis sobre la universalitat i la duració en el temps de la cultura catalana.

El final de la docència a la Universitat Gregoriana marca per a Alcoberro l'inici de la darrera etapa vital i investigadora de Batllori. És l'època dels reconeixements públics en un país que sortia de quaranta anys atrofiadors i que volia reconèixer el paper dels que havien mantingut viva la flama de la catalanitat, d'una manera tan científica i poc maniquea com ho féu l'historiador. En una gradació progressiva comencen els doctorats *honoris causa*, els premis catalans i espanyols (Creu de Sant Jordi, Premi Príncep d'Astúries, Gran Creu d'Alfons X el Savi, etc.) i les distincions i homenatges internacionals (al país que l'acollí durant tants anys, Itàlia, i a l'Amèrica del Sud). D'aquesta última etapa cal destacar la iniciativa d'aplegar tots els seus estudis, traduir-los al català, refer-los —si calia— i editar-los en una magnífica *Obra Completa*, que està destinada a ser un dels monuments capitals de la cultura catalana.

Molt en relació amb aquest últim punt, Alcoberro dedica el cinquè apartat del seu llibre a parlar de l'obra de Miquel Batllori. Seguint un esquema cronològic, fa un repàs per totes les investigacions batllorians, basant-se sobretot en l'*Obra Completa*, que, com declara explícitament, «facilita la tasca d'abordar, des d'una visió de conjunt, la ingent producció intel·lectual del pare Batllori» (p. 103). Abans d'entrar en el recorregut, però, marca dues qüestions prèvies que creiem ben interessants: d'una banda, matisa la idea de dispersió temàtica de Batllori, i la centra en dos grans eixos (Catalunya i els jesuïtes), alhora que reconeix en Batllori la figura de l'humanista integral, capaç d'enfrontar-se amb qualsevol producció històrica i cultural; i, d'altra banda, defineix el mètode del jesuïta, basat en la recerca documental i en una exposició dialèctica —hegeliana— dels esdeveniments. Els subcapítols següents són un resum dels volums de l'*Obra Completa*; i fins i tot, en un exercici que potser és de reduplicació innecessària, l'autor transcriu les taules de continguts de cada volum de les *opera omnia* (dels ja editats i dels que encara estan, o *estaven* en el moment de lliurar a les premses la biografia, per editar). Així doncs, aquest cinquè capítol constitueix, de fet, una mena de ressenya de l'*Obra Completa*, útil a qui s'acosti a Batllori per primera vegada. Hi mancaria, potser, un repàs o un balanç de tot allò que falta en aquells volums: les edicions de textos i les

monografies, que sens dubte engreixen encara més la immensa producció del jesuïta (l'autor ja reconeix que no hi fa referència, p. 103).

Tal vegada hom té la sensació que la biografia d'Alcoberro és un xic massa deutora dels assaigs anteriors d'aproximació a la vida del jesuïta, que ja hem esmentat més amunt. Però aquesta ombra té una justificació clara: el mateix autor s'adona que «s'haurà d'abordar algun dia l'estudi dels seus documents personals i el testimoni exhaustiu dels seus amics i col·laboradors» (pròleg, p. 14). Aquesta tasca plantejarà grans dificultats a l'investigador que decideixi encetar-la, si és certa la confessió del jesuïta segons la qual té el costum d'esquinçar la correspondència un cop llegida. Com que aquesta recerca biogràfica exhaustiva —no ens atreviríem a anomenar-la *definitiva*, perquè hom té la sensació que les biografies *definitives* són una quimera— encara no és possible, cal bastir les aproximacions al personatge sobre el que ha dit el pare Batllori (pel que fa a la seva vida, ben poca cosa) i el que se n'ha dit; i sobre el que ha escrit el pare Batllori i el que se n'ha escrit. Val a dir que els *Records de quasi un segle* aprofundeixen més en el repàs vital, però al capdavall també són un enfilall d'anècdotes que el pare Batllori ha dosificat amb moltíssima precaució. Aquella reserva per parlar de les coses pròpies, aquella contenció, aquella sensació —que fa constar l'autor de la biografia— que hi ha molts aspectes del personatge que «resten inabastats» (p. 12) són ben paleses en tot text que emana directament de Batllori o que ell ha revisat. El dia que algú pugui aproximar-se al personatge amb més dades que ara, i amb la distància de la perspectiva històrica, caldrà avaluar, per exemple: quins foren els veritables motius que mogueren un brillant llicenciat universitari a entrar a la Companyia de Jesús, en aquesta biografia només apuntats; quin paper tingué Batllori a Roma durant els anys convulsos i esperançadors del Concili Vaticà II («Miquel Batllori mai no ha estat gaire explícit a l'hora de descriure l'ambient vaticà d'aquells anys» [p. 67], es dol Alcoberro); o quina posició prengué davant dels problemes institucionals que es crearen arran de les subvencions a la seva *Obra Completa* (fet que el biògraf descriu amb una contundència gens batlloriana, molt explícita en tot allò que fa referència a la situació política, p. 98-99).

Un mèrit que cal destacar del llibre d'Alcoberro és que està ben escrit. Una afirmació tan taxativa podria sorprendre'ns: sembla que la correcció expressiva hauria de ser inherent a qualsevol volum imprès. Però l'autor de la biografia va més enllà de la mera correcció: la prosa flueix, i el que podria ser una marejadissa acumulació d'esdeveniments, atesa la intensíssima vida del jesuïta, esdevé una crònica amable, una història pintada, molt agradable de llegir. I cal destacar-ne la vàlua estilística perquè aquesta cura en la construcció, diguem-me retòrica —si no literària—, del text no sempre és fàcil de trobar en els escrits publicats a casa nostra.

En definitiva, ens trobam davant d'una biografia d'encàrrec —com ho són totes les de la FCR— amb la vocació declarada de fer divulgació de la figura i de l'obra de Miquel Batllori entre els que no l'han freqüentat gaire ni en persona ni com a investigador.

En l'endemig del lliurament d'aquesta ressenya i la publicació de la revista es produí, el 2 de febrer de 2003, la dissortada mort de P. Batllori. Valgui aquesta biografia per difondre'n l'obra i el personatge.

ANTONI LLUÍS MOLL BENEJAM
Universitat de Barcelona